

ANSVAR

Filosofien anklages ofte for å være verdensfjern, abstrakt og uten praktisk nytte. Rundt om i verden bidrar slike oppfatninger til kutt i bevilgninger til filosofinstitutter. Anklagen er kanskje rimelig overfor visse deler av filosofien, men når det gjelder dette nummerets livsnære tema bør det være liten tvil om filosofiens betydning. Ikke noe annet fagfelt undersøker ansvar på en så grunnleggende måte som filosofien. Antropologien kan si noe om forskjellige oppfatninger av ansvar, rettsososiologien noe om hvordan vi straffer og behandler dem vi tillegger ansvar. Fysikken på sin side forteller oss kanskje at våre handlinger har en kausal historie tilbake til Big Bang, men det er filosofiens oppgave å fortelle oss hvordan vi *bør* tenke om moralsk ansvar – både i lys av forskjellige oppfatninger om ansvar og i skyggen av kausal determinisme.

Filosofien forsøker å forstå oss selv og verden, og ikke minst å forstå oss selv *i* verden. Ansvar er et av grunnbegrepene vi forstår oss selv gjennom. For vi *opplever* å ta valg, vi *regner* hverandre som moralsk ansvarlige, og vi *mener* ting som «han fortjener å bli straffet». Samtidig finner vi ingenting som likner på ansvar i det naturvitenskapen forteller oss om hvordan verden henger sammen. Hvordan stemmer vår forståelse av oss selv overens med hvordan verden faktisk er? Hva har vi egentlig ansvar for?

Ainar Petersen Miyata tar opp slike tilsynelatende abstrakte spørsmålene i «The Trial of John Oedipus Jones». I dialogens verdensnære form lar han ulike oppfatninger om fri vilje og determinisme komme til orde. At spørsmålene har betydning ut over det rent teoretiske, blir raskt klart av samtalens dramatiske bakteppe – for som hos Platon har teksten ikke bare filosofiske kvaliteter. Even Flaattens artikkel «Ansvar uten fri vilje» argumenterer for å frikoble det moralske spørsmålet om ansvar fra det metafysiske spørsmålet om fri vilje, og forsøker deretter å besvare spørsmålet: Hva skal til for at en aktør er moralsk ansvarlig? Slik søker Flaatten å unngå vanskelige metafysiske spørsmål – leseren får selv vurdere om hun er overbevist om at fri vilje og ansvar skiller lag på denne måten.

Det hevdes gjerne at flere greske filosofer ikke hadde et begrep om fri vilje. Men det betyr ikke at de ikke var opptatt av ansvar. I «Opp til oss: Aristoteles og Plotin om det frivillige» diskuterer Runar B. Mæland *frivillighet* hos disse tenkerne. De to tenkerne er enige om at ansvar forutsetter frivillighet, og at frivillighet forutsetter både fravær av tvang, og at den handlende vet hva hun gjør. Men

ved det siste punktet skiller de lag: Aristoteles mener at man kan være ansvarlig for egen uvitenhet, selv når denne uvitenheten skyldes forhold den handlende ikke kan noe for, som dårlige forbilder. Plotin aksepterer derimot den Platonske doktrinen om at det ikke fins selvfor skylt uvitenhet. Men forskjellen mellom de to stikker egentlig dypere; det handler om hva den handlende selv *er*. Hilde Vinje følger opp ved å undersøke om begrepet *hamartia* i Aristoteles' tragedieteori innebærer noen form for moralsk ansvar eller i det minste klanderverdighet. Etter en gjennomgang av ulike historiske tolkninger argumenterer Vinje for at *hamartia* er moralsk ladet; den tragiske helt er ansvarlig for sine feiltrinn, men fortjener ikke de tragiske konsekvensene av dem.

Leseren får selv vurdere hvordan dette forholder seg i Evripides' tragedie *Helena*, som vi her gjengir et utdrag fra i Gina Othelie Greens oversettelse. Evripides' vri på den tradisjonelle historien er å la Helena sitte i eksil i Egypt i stedet for å la seg bortføre til Troja. Dermed fritas Helena for ansvar for begivenhetene der – dessverre uten at dette hjelper henne stort. Fri vilje og ansvar står fortsatt på tapetet når Espen Schanning henter den franske opplysningstenkeren Helvétius frem fra gjemselen, og i vårt intervju med Helen Steward. Om man skulle forestille seg en samtale mellom de to, ville de to være skjønt enige om at fri vilje forutsetter at verden ikke er deterministisk, men raskt bli uenige om konsekvensene dette har for fri vilje og ansvar.

I resten av bladet vil leseren som vanlig finne stoff som går utenfor temaet. I nummerets andre intervju følger Michael Martin opp temaet fra forrige nummer og diskuterer grunnforutsetningene for dagens persepsjonsfilosofi, samt forholdet mellom filosofi og psykologi. For dem som savner stoff om Heidegger, har vi to anmeldelser å tilby, om henholdsvis møtet med Cassirer i Davos og om forholdet mellom fundamentalontologi og demens.

For øvrig inneholder nummeret alle våre tradisjonelle godbiter, som «Utdrag fra den Leksikryptiske Encyclopedi», reise- og mesterbrev, quiz, samt «Utenfor Akademiet». I lys av profesjonens utfordringer kan man spørre seg om ikke de fleste filosofer snart vil befinne seg nettopp der, så vi oppfordrer: Ta ansvar for å holde filosofisk tenkning og diskusjon levende! Vi håper dette nummeret kan bidra til nettopp det.

Jørgen Dyrstad &
Tomas Midttun Tobiassen,
redaktører